

Araştırma Makalesi

DOI: <https://doi.org/10.47088/utad.1717564>

**KHAMMANENE STRATEGIASININ HELLENİSTİK DÖNEM
KAPPADOKIA KRALLIĞI'NDAKİ YERİ,
KAMAN-KALEHÖYÜK KÜLTLERİNİN BULUNTULAR
ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ***

Neşe YAMAN*

Özet

Hellenistik Dönem Khammanene *Strategiasının*, Kırşehir ili, Kaman ilçesine bağlı Çağırkan beldesi sınırlarında yer alan, Kaman-Kalehöyük'ün de içerisinde bulunduğu bölgeyi kapsadığı antik kaynaklarda aktarılmaktadır. Kappadokia Krallığı'nın kuzeybatı sınırını oluşturan Khammanene Strategiası, Strabon'a göre, Kappadokia'nın Pontos sınırında ve Tauros'a kadar uzanan dağlık bir bölgedir. Kuzey-Güney ve Doğu-Batı yönlerinde ulaşım kolaylığı sebebiyle stratejik bir öneme sahip olduğu anlaşılan bölgenin, Hellenistik Dönem Kappadokia Krallığı içerisindeki yeri incelenecektir. 1986 yılından günümüze uzanan, Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü tarafından Kaman-Kalehöyük'te gerçekleştirilen kazı çalışmaları, Hellenistik Döneme ait yerleşim tabakalarının ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Ayrıca kazılarda ele geçen arkeolojik ve nümismatik bulgular ile tespit edilebilen kült alanları kentin inanç yapısı hakkında kısıtlı da olsa yorum yapmamıza imkân sağlamaktadır. Hellenistik Dönem boyunca bölgedeki yerel kültürlerin, Hellenizm'in dini pratiklerini ne ölçüde benimsediği, bunların sürekliliği ve değişimi nümismatik ve arkeolojik bulgular çerçevesinde, antik kaynaklarla da desteklenerek tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kappadokia Krallığı, Khammanene Strategiası, Hellenistik Dönem, Kaman-Kalehöyük, Tanrı, Kült.

**THE ROLE OF THE KHAMMANENE STRATEGIA IN THE HELLENISTIC PERIOD
KINGDOM OF CAPPADOCIA: AN EVALUATION BASED ON THE FINDS OF THE
KAMAN-KALEHÖYÜK CULTS**

Abstract

The Hellenistic-period Chammanene Strategia encompasses the region within the borders of Çağırkan village, located in the Kaman district of Kırşehir province, and includes Kaman-Kalehöyük as part of its territory. According to Strabo, the Chammanene Strategia, which forms the northwestern border of the Kingdom of Cappadocia, is a mountainous region on the Pontic border of Cappadocia, extending toward the Taurus Mountains. The region, which

* Bu çalışma, 19-20 Aralık 2024 tarihlerinde düzenlenen "Her Yönüyle Kaman Sempozyumu"nda sunulmuş olan bildiri metninin geliştirilmiş halidir.

* Doktorant, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, neseyamn@gmail.com, ORCID: 0009-0003-8877-4966

appears to have held strategic importance due to its accessibility in both north-south and east-west directions, will be examined in terms of its position within the Hellenistic-period Kingdom of Cappadocia. Since 1986, excavations conducted by the Japanese Institute of Anatolian Archaeology at Kaman-Kalehöyük have revealed settlement layers dating to the Hellenistic Period. Additionally, the archaeological and numismatic findings, along with the cult sites identified during these excavations, allow for limited commentary on the city's belief structure. The extent to which local cults in the region adopted Hellenistic religious practices, as well as the continuity and syncretism of these practices, will be analyzed within the framework of available epigraphic, numismatic, and archaeological evidence, supported by ancient literary sources.

Keywords: Chamanene Strategias, Cult, Kingdom of Cappadocia, God, Hellenistic Period, Period.

Giriş

Orta Anadolu'da, yol ağlarına hâkim konumu sebebiyle stratejik bir öneme sahip olan Kappadokia'nın, yönetim bölgeleri içerisinde yer alan *Khammanene Strategiası*, yapılan kazı ve araştırmaların ortaya çıkardığı kadarıyla, tarihi boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Kappadokia Krallığı'nın kuzeybatı sınırını oluşturan bölge içerisinde bulunan Kırşehir ili, Kaman ilçesine bağlı Çağırkan beldesinde bulunan Kaman Kalehöyük'te, Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü kazı başkanı Sachihito Omura ve ekibi tarafından gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, kentin tarihi ve kültürel yapısı hakkında bulgulara ulaşılmıştır. 1986'dan günümüze kadar sürdürülen kazı çalışmalarında, Osmanlı Dönemi'nden Eski Tunç Çağı'na kadar inen, 4 ana tabaka tespit edilmiştir; I. Tabaka – *Osmanlı ve Bizans Dönemi*, II. Tabaka – *Hellenistik Dönem ve Demir Çağı*, III. Tabaka – *Geç ve Orta Tunç Çağı*, IV. Tabaka – *Erken Tunç Çağı*'dır¹.

Hellenistik Dönemde Kaman-Kalehöyük'teki yerleşim ve kalıntılar hakkında çalışmalar mevcuttur. Bu döneme ait buluntularla ilgili ilk çalışmalar kazı başkanı S. Omura² tarafından yapılmıştır. Kazı ekibinden K. Matsumura, 2005 yılında doktora tezinde Kaman-Kalehöyük Demir Çağı seramiklerini incelemiştir³. 2000 yılında *Andreas Oettel* tarafından "*Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük*" adlı çalışma kazı buluntusu sikkeler üzerine yapılmıştır. Çalışmada kazı başlangıcından 2000 yılına kadar bulunmuş olan 22 sikkeden 19

¹ Sachihito Omura, "Kaman-Kalehöyük 2018-2019 Kazı Çalışmaları", 2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları, Cilt 4, 2022, s. 139-154.

² Sachihito Omura, "1987 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları", KST X/I, 1989, s. 353- 369.; Sachihito Omura, "1989 Yılı Kaman- Kalehöyük Kazıları" KST XII/I, 1991, s. 427- 442.; Sachihito Omura, "1992 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları", KST XV/I, 1994, s. 271- 292.; Sachihito Omura, "Kalehöyük Excavations in Central Anatolia", In S. R. Steadman and J. G. McMahon (Eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia*, Oxford, 2011, pp. 1094-1011.

³ Kimiyoshi Matsumura, *Die Eisenzeitliche Keramik in Zentralanatolien aufgrund der Grundlage der Ausgrabung von Kaman-Kalehöyük*. Freien Universität Berlin, Unpublished Ph.D. thesis, 2005.

tanesi çalışılmıştır. *Kat. No 1-5 Hellenistik Dönem, Kat. No 6-14 Roma İmparatorluk Dönemine, Kat. No 15-19 ise Bizans Dönemine tarihlendirilir*⁴. 2001 yılında *Melih Arslan* tarafından “*Kapadokya Krallığı Kaman Drahmi Definesi 1997*” adlı çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada 1997’de Kaman civarındaki köylüler tarafından bulunan definedeki Kappadokia krallarına ait 43 drahmi çalışılmıştır⁵. Bu çalışmalarda Hellenistik Dönemde Kaman-Kalehöyük’teki idari, ekonomik ve kültürel yönler ele alınmışsa da inanç yapısı ve kültürler hakkında bilgiler sınırlıdır. Bu çalışmada, kısıtlı da olsa mevcut kaynaklar incelenerek tanrı ve kültürler tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Hellenistik Dönem Kappadokia Krallığı’nda Khammanene Strategiasının Yeri

Kappadokia bölgesi Hellenistik Dönem öncesi 200 yıldan fazla Pers hakimiyetine sahne olmuştur. MÖ VI. yy’da Herodotos’a göre; Med kralı Kyaxares ve Lydia kralı Alyattes arasında Halys kavsinde beş yıl süren bir savaş meydana gelmiş, 585’te Halys Nehri sınır kabul edilerek barış antlaşması imzalanmıştır⁶. MÖ 547-6 yılında Akhaimenid kralı Kyros, Lydia kralı Kroisos’u Kappadokia bölgesinde Pteria’da⁷ yapılan savaşların devamında Sardeis’te yenilgiye uğratmıştır. Bu seferler sonucu Kappadokia da dâhil bütün Anadolu Akhaimenid egemenliğine girmiş⁸ ve beş satraplığa ayrılmıştır. Akhaimenid kraliyet yazıtlarında, Kappadokia adının ilk kez Dareios’un Behistun Kitabesi’nde, eski Farsça *Katpatuka*, Akadca çivi yazısı karşılığı *Kappadukka* şeklinde geçtiği ve toplam yirmi üç satraplık olduğu görülmektedir⁹.

Kaman-Kalehöyük kazılarında, II. Tabakada ele geçen ve MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen Lidya tipi ok uçları, Kyros ve Kraiosos arasındaki savaşın bölgedeki arkeolojik izleri olarak yorumlanabileceği gibi; MÖ 4. yüzyıla tarihlendirilen Akhaimenid tipi ok uçlarının¹⁰ varlığı da Akhaimenidlerin bölgedeki askeri faaliyetlerine işaret etmektedir.

⁴ Andreas Oettel, “Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük”, *Anatolian Archaeology Studies*, 9, 2000, s. 137-146.

⁵ Melih Arslan, “Kapadokya Krallığı Kaman Drahmi Definesi 1997”, Cevdet Bayburtluoğlu için yazılar, *Günışığında Anadolu*, Homer Kitabevi, 2001, s. 2-18.

⁶ Herodotos, 1.74. Herodotos 1.72’de ayrıca, Hellenlerin Kappadokialılara Syrialılar dediklerini ve Akhaimenid hakimiyeti öncesinde Kappadokia’nın Medlere bağlı olduğunu bildirir.

⁷ Herodotos, 1.76.; (Pteria) Kerkenes Antik kentinin başlarda Med yerleşimi olabileceği düşünülmüşse de son kazılarla ele geçen bulgulardan Phrygia yerleşimi olduğu tespit edilmiştir, Kerkenes Antik Kenti ve son yapılan kazılar sonrası bölgede, Akhaimenid öncesi Med yerleşimi olmadığına dair detaylı bilgi için bkz; <https://sciences.ucf.edu/anthropology/kerkenes/bibliography/> (10.04.2024).

⁸ Herodotos, 1.75-85.; Ksenophon, *Kyropaedia*, 7.4.16.

⁹ Rüdiger Schmitt, *The Bisitun Inscriptions of Darius the Great: Old Persian Text*, 1991, s. 48-72.

¹⁰ K. Yukishima, “Scythian Bronze Arrowhead from Kaman-Kalehöyük”, *Anatolian Archaeology Studies*, 1, 1992, 89-100.

MÖ 6.-4. yüzyıllar arası Kappadokia'ya hâkim olan Akhaimenidler tarafından, kralın akrabaları ve Pers soyluları bölgenin önemli kentlerine yerleştirilmiş ve satrap olarak görevlendirilmişlerdir. Hellenistik Dönem Kappadokia Krallığı'nın kurucusu Ariarathes hanedanının da bu yerleştirilen pers soylularından olduğu anlaşılmaktadır¹¹. Antik kaynaklardan, Akhaimenid krallarının Kappadokia bölgesine atamış olduğu satraplar¹² hakkında bilgi edinilmektedir. Bunlardan en çok bilgi sahibi olduğumuz Datames, Pers yönetimine karşı giriştiği bireysel isyanın yanı sıra, MÖ 362/1'de "*Büyük Satraplar Ayaklanması*" olarak adlandırılan isyana, komşu satraplıklarla beraber katılmıştır. İsyân 360 yılında bastırılmış, Datames öldürülmüştür¹³. Bu isyanın yol açtığı güvenlik kaygısı sebebiyle olsa gerek, MÖ 360 yılından sonra Makedonlular gelmeden önceki bir tarihte Kappadokia Satraplığı, Pontos Kappadokia'sı ve Asıl (Büyük) Kappadokia olarak iki ayrı satraplık haline getirilmiştir¹⁴.

Anadolu'daki Pers egemenliğine son verip Hellenistik Dönemi başlatan Büyük İskender, Anadolu seferinde Halys'in güneyinde kalan Asıl Kappadokia bölgesini ele geçirmiş ve buraya Sabiktas'ı satrap olarak atamıştır¹⁵. Fakat bölgenin kuzey kesiminde Gaziura merkezli Pontos Kappadokia'sını elinde bulunduran I. Ariarathes (MÖ 332-323) yaklaşık MÖ 332 yılında bağımsızlığını ilan etmiş, Gaziura¹⁶ (**Resim 1**) ve Sinope'de kendi adına, Aramice lejantlı sikkeler darp ettirmiştir¹⁷. MÖ 323 yılında İskender'in ölümünden sonra, önde gelen generallerin Babylon'da yaptığı kongrede bölgenin yönetimi Perdikkas'a

¹¹ Diodoros, *Bibliothēke*, 31.19.1-2. Kappadokia Krallığı'nın kurucusu olan Ariarathes Hanedanlığının Pers kökenli olduğuna dair Diodoros şunları aktarır; "*Kappadokia kralları kendilerinin Mag'ı öldüren yedi Perslerden birinin soyundan geldiklerini kanıtlayarak, soy bakımından Persli olduklarını ve Kyros'un soyundan geldiklerini anlatırlar. Kyros'un babası, Kambyzes'in Atossa adlı bir kız kardeşi olduğu ve onunla Kappadokia kralı Pharnakes'in Gallos adında bir çocukları olduğunu ve bundan da Smerdis doğduğunu, onun da Artamnes, ve Artamnes'in de cesaret ve yiğitlik bakımından seçkin ve yedi Perslerden birisi olan Anaphas adlı çocuğu oldu. Kyros'a ve Anaphas'a soylarını bu şekilde dayandırırılar... Perslere vergi vermezler ve başarılarından dolayı Kappadokia'nın yönetimi ona verilmiştir.*" Diodoros ayrıca, Datames'in Kappadokia krallığının kurucusu Ariarathes'in atası olduğunu belirtir.

¹² Grekçe Σατραπης-Satrap, ilk olarak I. Dareios'un Behistun Kitabesinde Xšaθçaπαῶαν - Khshahthrapavan-Xsaçapavan (Krallığın koruyucusu) olarak geçer.

¹³ Cornelius Nepos, *Datames*.

¹⁴ Strabon, 12.1.4. "*τὴν δὲ Καππαδοκίαν εἰς δύο σατραπείας μερισθεῖσαν ὑπὸ τῶν Περσῶν παραλαβόντες Μακεδόνες περιεῖδον τὰ μὲν ἐκόντες τὰ δ' ἄκοντες εἰς βασιλείας ἀντὶ σατραπειῶν περιστᾶσαν: ὧν τὴν μὲν ἰδίως Καππαδοκίαν ὠνόμασαν καὶ πρὸς τῷ Ταύρῳ καὶ νῆ Δία μεγάλην Καππαδοκίαν, τὴν δὲ Πόντον, οἱ δὲ τὴν πρὸς τῷ Πόντῳ Καππαδοκίαν.*"

¹⁵ Arrianus, *Anabasis*, 2.4.2.

¹⁶ Bkz. Katalog 1.

¹⁷ Diodoros, 18.16.1-2; Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim yay., İstanbul, 2015*, s. 162.

verilmiş, I. Ariarathes ve ailesi Perdikkas tarafından öldürülmüştür¹⁸. Perdikkas'ın I. Ariarathes ve ailesini öldürdüğü saldırıdan, evlat edindiği yeğeni II. Ariarathes Armenia'ya kaçarak kurtulur. Perdikkas daha sonra, Kappadokia, Paphlagonia ve Karadeniz'in güneyine kadar olan bölgelerin idaresini Eumenes'e bırakmıştır¹⁹. MÖ 321 yılında Triparadeisos'ta yapılan kongrede Kappadokia Bölgesi Nikanor'a verilmiştir²⁰. Nikanor'dan sonra, bölgenin yönetimi Antigonos'a geçmiştir. MÖ 301 yılındaki Ipsos (Sipsin) Savaşı'nda Antigonos yenilmiş ve toprakları Lysimakhos'a geçmiştir. MÖ 281 yılında Korupedion Savaşı'nda ise Lysimakhos, Seleukos Nikator'a yenilmiş ve Kappadokia'da Seleukos egemenliği başlamıştır²¹. I. Ariarathes'in öldürüldüğü MÖ 323 yılından MÖ 281 yılına kadar geçen süre Kappadokia'da Diadokhlar arasındaki savaşlara ve Makedon hakimiyetine sahne olmuştur. Kaman-Kalehöyük kazılarında bulunmuş olan, Drahmi biriminde Kolophon ve Sardeis darplı *Posthumus* III. Aleksandros sikkeleri (**Resim 4-5**)²² ile darphanesi ve hükümdarı bilinmeyen, bronz, Makedon kalkanı ve kaskı tasvirli bir diğer sikke (**Resim 6**)²³ ve benzerleri Kültepe²⁴ kazılarında da ele geçmiş olan *Posthumus* III. Aleksandros sikkeleri, Kappadokia bölgesinde Makedon hakimiyetini belgeler niteliktedir.

MÖ 301 yılındaki Ipsos Savaşı'nı fırsat bilen II. Ariarathes (MÖ 301?-280?), Armenia kralının yardımıyla Kappadokia'yı ele geçirmiştir²⁵. II. Ariarathes hakkında mevcut kaynaklardan bilinen tek şey yönetimi üç oğlundan en büyüğü

¹⁸ Appianus, *The Roman History*, 12. 2. 8.

¹⁹ Plutarkhos, *The Life of Eumenes*, 3. 3-4.; Diodoros, 18.3.

²⁰ Diodoros, 18.39.5-7. "τῶν δὲ πρὸς τὴν ἄρκτον κεκλιμένων Καππαδοκίαν μὲν Νικάνορι, Φρυγίαν δὲ τὴν μεγάλην καὶ Λυκίαν Ἀντιγόνῳ."

²¹ Oğuz Tekin, *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022, s. 7-8.*

²² Bkz. Katalog 4-5. Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 137-147, kat. no. 1-2.

²³ Bkz. Katalog 6. Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 137-147, kat. no.3.

²⁴ Zeynep Çizmeli Öğün, "2006-2007 Yılları Arasında Kültepe Kazılarında Ele Geçen Sikke Buluntuları" *Anadolu/Anatolia* 31, 2006, s. 35-41, kat. no. 1. dn. 8.

²⁵ Diodoros, 31.19.4-5. Bu konuda Diodoros şunları aktarır; "I. Ariarathes ölünce Armenia'ya çekilen oğlu II. Ariarathes, Eumenes ve Perdikkas ölünce, Antigonos ve Seleukos başka işlerle meşgulken, Armenia kralı Ardoates tarafından verilen bir orduyla Makedonluları şehirden attı ve Amyntas'ı öldürüp babasından kalan yönetimi tekrar ele aldı." "καὶ καταπολεμηθέντος Ἀριαράθου πεσόντος τε ἐν τῇ μάχῃ, αὐτὴ τε ἡ Καππαδοκία καὶ τὰ πλησιόχωρα αὐτῆς ἔπεσεν ὑπὸ Μακεδόνας. Ἀριαράθης δὲ ὁ τοῦ προβασιλευκότος υἱὸς ἀπελπίσας κατὰ τὸ παρὸν ἀποχωρεῖ μετ' ὀλίγων πρὸς τὴν Ἀρμενίαν. μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον τῶν περὶ τὸν Εὐμένη καὶ Περδίκκαν τελευτησάντων, Ἀντιγόνου δὲ καὶ Σελεύκου περισπωμένων, λαβὼν δύναμιν παρὰ τοῦ βασιλέως τῶν Ἀρμενίων Ἀρδοάτου, τὸν μὲν τῶν Μακεδόνων στρατηγὸν Ἀμύνταν ἀπέκτεινεν, ἐξέβαλε δὲ καὶ Μακεδόνας ταχέως τῆς χώρας, καὶ τὴν οἰκίαν ἀρχὴν ἀνεκτέσαστο."

olan Ariaramnes'e devrettiğidir²⁶. Ariaramnes'in (MÖ 280-220?) başlangıçta, Seleukos krallığına bağlı *Hypaithros*²⁷ olarak Tyana'da bulunduğu, *ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΑΡΙΑΡΑΜΝΟΥ ΤΥΑΝΑ* lejantlı ve ön yüzde *tiaralı* kral büstü, arka yüzde atlı süvari (kral) betimli, Kappadokia'da Yunanca kullanımının ilk örneği olan sikkelerinden (**Resim 2**) anlaşılmaktadır. MÖ 255? yılında, Seleukos kralı II. Antiokhos Theos'un kızı Stratonike ile evlenen ve bir süre babası Ariaramnes ile ortak hüküm süren III. Ariarathes, (MÖ 255-220), Kataonia'yı topraklarına kattıktan sonra²⁸ Tyana, Kybistra, Anisa/Hanisa ve Morima yer adlarının bulunduğu bir dizi bronz sikke darp ettirmiştir. Ayrıca kendi adına darp ettirdiği, bronz sikkelerinde ilk defa *ΒΑΣΙΛΕΩΣ*²⁹ (**Resim 3**) unvanını kullanarak krallığını ilan etmiştir³⁰.

Hellenistik dönemde Kappadokia Krallığı'nın sınırları, günümüzde kabaca Orta Anadolu'dur. Antik kaynaklarda belirtildiği şekliyle ise; Kuzeyde Pontos, Güneyde Kilikia, Batıda Galatia ve Pamphylia ve Doğuda Armenia ve Kommagene ile çevrilidir³¹.

Kappadokia bölgesi, Hellenistik dönemde on bir *strategia*'dan oluşmaktadır. *Strategia*; Hellenistik dönemde krallar tarafından, bölgelere ayrılmış kentlere atanan *strategos*ların, bu yetkiyi kullanmasına verilen isimdir. *Strategos*ların, görevli oldukları bölgelerde askeri yetkilerinin yanı sıra, yasa tasarısı sunma, dini ritüellerde bulunma ve idari işleri yürütmekle sorumlu oldukları bilinmektedir³². III. Ariarathes'le başlayan Kappadokia Krallığı'nın, hangi kral döneminde *strategialara* ayrıldığı tam olarak bilinmemektedir. Fakat Strabon, Kappadokia'nın Arkhelaos'tan önceki krallar zamanında *Melitene*, *Kataonia*, *Kilikia*, *Tyanitis*, *Garsaurisitis*, *Lauiansene*, *Sargarausene*, *Saraouvene*, *Khammanene* ve *Morimene* isimlerinde on *strategiası* (**Resim 10**) olduğunu ve Roma'nın on birinci *strategia* olarak Kilikia Trakheia bölgesini Arkhelaos'a verdiğini belirtir³³.

²⁶ Diodoros, 31. 19. 6. "τούτω δὲ τριῶν παίδων γενομένων, παρέλαβε τὴν βασιλείαν ὁ πρεσβύτατος Αριάρμνης", *Ariaramnes* ismi *Ariamnes* şeklindedir.

²⁷ Panagiotis Iossif and Catharine Lorber, "Hypaithros: A Numismatic Contribution to The Military History of Cappadocia", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Bd. 59, H. 4 Franz Steiner Verlag, 2010, s. 432-447.

²⁸ Strabon, 12.1.2. III. Ariarathes, gelenekleri Kappadokia ile benzer Kataonia'yı krallığın topraklarına katmıştır.

²⁹ Bkz. Katalog 4.

³⁰ Oğuz Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, s. 164.

³¹ Ptolemaios, *Geographica*, 5.6.1.; Strabon, 12.2.10.

³² Çisem Çağ, "Bir Kent Memuriyeti Olarak *Stratēgia*: Anadolu Kentlerinde Hellenistik Dönem *Strategos*'ları", *Phaselis*, Sayı III., 2017, s. 281-295.

³³ Strabon, 12.1.4. "τῆς δὲ μεγάλης Καππαδοκίας νῦν μὲν οὐκ ἴσμεν πῶς τὴν διάταξιν: τελευτήσαντος γὰρ τὸν βίον Ἀρχελαοῦ τοῦ βασιλεύσαντος, ἔγνω Καῖσάρ τε καὶ ἡ σύγκλητος ἐπαρχίαν εἶναι Ῥωμαίων αὐτήν. ἐπ' ἐκείνου δὲ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ βασιλέων εἰς δέκα

Hellenistik Dönem Khammanene Strategiası, her ne kadar sınırları tam olarak tespit edilememiş olsa da Kaman-Kalehöyük'ün de içerisinde bulunduğu bölgeyi kapsadığı antik kaynaklardaki bilgilerden çıkarılabilir. Ptolemaios'a göre, Khammanene Strategiası'nda *Zama*, *Andraka*³⁴, *Gadasena*, (*Ouadata*)*Vadata*, *Sarvena* (*Aquae Sarvenae*)³⁵, *Odoga*, *Parnassos*³⁶ kentleri bulunmaktadır³⁷. Koyuncu, bu kentlerden *Zama*'nın, French tarafından Cemele Yassihöyük'e, Miller tarafından Kaman'ın Karakaya köyüne lokalize edildiğini aktarır ve Tabula Peutingeriana'daki yön ve mesafe hesabına göre, *Zama*'nın Kaman Karakaya köyü olma ihtimalinin daha yüksek olduğunu belirtir³⁸. Plinius, Kappadokia'nın bölgelerini sayarken *Khammanene*'nin Phrygia sınırını oluşturan Strategialardan biri olduğunu aktarır³⁹. Kappadokia Krallığı'nın kuzeybatı sınırını oluşturan Khammanene Strategiası, Strabon'a göre, Kappadokia'nın Pontos sınırında ve Tauros'a kadar uzanan dağlık bir bölgedir, en batı ucunda Dasmenda kalesi bulunur⁴⁰. Bazı araştırmalarda *Dasmenda*, Kaman Kuşkalesi'ne lokalize

στρατηγίας διηρημένης τῆς χώρας, πέντε μὲν ἐξητάζοντο αἱ πρὸς τῷ Ταύρῳ, Μελιτηνὴ Καταονία Κιλικία Τυανίτις Γαρσαυρίτις, πέντε δὲ λοιπαὶ Λαουιανσηνὴ Σαργαραυσηνὴ Σαραουηνὴ Χαμμανηνὴ Μοριμηνή. προσεγένετο δ' ὕστερον παρὰ Ρωμαίων ἐκ τῆς Κιλικίας τοῖς πρὸ Ἀρχελαίου καὶ ἑνδεκάτῃ στρατηγία, ἡ περὶ Καστάβαλά τε καὶ Κύβιστρα μέχρι τῆς Ἀντιπάτρου τοῦ Ληστοῦ Δέρβης, τῷ δὲ Ἀρχελαίῳ καὶ ἡ τραχεῖα περὶ Ἐλαιούσσαν Κιλικία καὶ πᾶσα ἡ τὰ πειρατήρια συστησαμένη."

³⁴ Margherita Cassia, Cappadocia Romana. Strutture urbane e Strutture Agrarie alla Periferia dell'impero, Catania Edizioni del Prisma, 2004, s.105. Andrappa olarak geçer ve Keleş Höyük olabileceği belirtilir. Ayrıca bkz. Koyuncu, Eski Yunan ve Roma Dönemi'nde Kappadokia Bölgesi, s. 382.

³⁵ Cassia, Cappadocia Romana..., s. 106, Cassia, Aquae Sarvenae'nin Kırşehir olabileceği belirtilir. Koyuncu, Eski Yunan ve Roma Dönemi'nde Kappadokia Bölgesi, s. 383-384. Koyuncu ise, son yapılan kazılar sonucu Sarıkaya-Terzili Hamam'a lokalize edildiğini belirtir.

³⁶ Koyuncu, Eski Yunan ve Roma Dönemi'nde Kappadokia Bölgesi, s.385-387.; Cassia, Cappadocia Romana..., s. 107-108. Ankara ili Şereflikoçhisar ilçesinin eski ismi Parlasan, yeni ismi Değirmenyolu olan mevkiine lokalizedir ve Hitit dönemindeki isminin Parnassa olduğu bilinmektedir.

³⁷ Ptolemaios, Geographia, 5.6.12. Khammanene Strategiası'nın kentleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Koyuncu, Eski Yunan ve Roma Dönemi'nde Kappadokia Bölgesi, s. 378-389.

³⁸ Koyuncu, Eski Yunan ve Roma Dönemi'nde Kappadokia Bölgesi, s. 381.

³⁹ Plinius, *Naturalis Historia*, 6.3. "Cappadociae pars praetenta armeniae maiori melitene vocatur, commagenis cataonia, phrygiae garsauritis, sargaurasana, cammaneni, galatiae morimene, ubi determinat eas cappadox amnis, a quo nomen traxere antea leucosyri dicti."

⁴⁰ Strabon, 12.2.10. "ὅριον δ' ἐστὶ τοῦ Πόντου καὶ τῆς Καππαδοκίας ὁρεινὴ τις παράλληλος τῷ Ταύρῳ, τὴν ἀρχὴν ἔχουσα ἀπὸ τῶν ἐσπερίων ἄκρων τῆς Χαμμανηνῆς, ἐφ' ἧς ἰδρύεται φρούριον ἀπότομον Δασμένδα, μέχρι τῶν ἑωθινῶν τῆς Λαουιανσηνῆς. στρατηγίαι δ' εἰσὶ τῆς Καππαδοκίας ἡ τε Χαμμανηνὴ καὶ ἡ Λαουιανσηνὴ". "Pontos ile Kappadokia'nın sınırı Tauros'a paralel dağlık bir bölgedir ve buranın başlangıcı Khammanene'nin batı hudutlarıdır (tepeleridir), ki buranın üzerinde dik bir kale olan Dasmenda vardır, Laviansene'nin doğu hudutlarına kadar uzanır. Khammanene ve Laviansene de Kappadokia'nın strategialarıdır".

edilmektedir⁴¹. Jones, Kappadokia Krallığındaki strategia isimlerinin soy ya da topluluk adlarına dayalı olduğunu, sadece Tyanitis (Tyana) ve Garsauritis'in (Garsaura) yer isminden geldiğini belirtir⁴². Bu doğrultuda Khammanene de soya dayalı bir isim olmalıdır. Şahin ise, 1485 yılı Osmanlı Arşivi Tahrir Defterlerinde, Kaman'ın aşiret ismi olduğunu ve Kaman ilçesinin isminin bu aşiretten gelmiş olduğunu aktarır. Ayrıca Kaman adının, Kırgızların Manas ve Semetey Destanlarında "*Kaman, Kız kaman, Kal kaman*" olarak efsanevi bir kahraman ismi olduğunu, Anadolu'ya gelişinin Orta Asya'dan yapılan göçler sonucu olabileceğini belirtir⁴³. Aradan binlerce yıl geçmiş olmasına rağmen, her iki ismin de soy ya da topluluk adından geldiği düşüncesi önemlidir ve etimolojik açıdan detaylı çalışmaların yapılması ile netlik kazanabilir. Gelecek dönemlerde yapılacak olan kazılar ve ulaşılan buluntular, Khammanene isminin ve bölgenin yönetiminin açıklığa kavuşturulması açısından önem arz etmektedir.

2. Buluntular Üzerinden Kaman-Kalehöyük'te Tanrı ve Kültler

Hellenizm, Doğu kültürleri ile Hellen-Makedon kültürünün etkileşimi sonucu, dini, siyasi, ekonomik ve sosyal hayatta yaşanan dönüşümleri kapsamaktadır. Hellenizm ile öne çıkan kültürlerin arka planını saptamak için, Hellenistik Dönem öncesinde Kappadokia coğrafyasında yaşayan yerel inançlara bakmak gereklidir. Antik dönem insanının yaşamında bulundukları bölgenin coğrafi şartları belirleyici olmuştur. Epigrafik, nümismatik ve antik kaynaklarda, Kappadokia bölgesinin en önemli dağı olan Erciyes'in kutsandığı Dağ Kültü'nün⁴⁴, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden Geç Roma Dönemi'ne kadar, Kappadokia'nın başkenti Kaisareia başta olmak üzere bölge genelinde en uzun soluklu kült olduğu görülmektedir. Orta ve Geç Tunç Çağı'nda (MÖ 2000-1200) Hitit İmparatorluğu idaresinde olan Kappadokia, Erken ve Orta Demir Çağı'nda (MÖ 1200-600) ise, Phrygler ve Tabal Krallıkları'nın hâkimiyeti altındaydı. Phrygialıların inanç yapısında en önemli kült Tanrıça Matar/Kybele'dir. Doğa ve bereketi simgeleyen, hayvanların egemeni olan Tanrıça Kybele'ye genellikle dağ başlarında ve kayalık kutsal alanlarda tapınılmıştır⁴⁵. Tabal Krallıkları'nın inanç yapısı da coğrafi özelliklerin ve

⁴¹ Koyuncu, Dasmenda Kalesinin lokalizasyonunun önemli olduğunu, Talbert ve TIB'da, Tzamandos olarak geçen yerin Kaman ilçesindeki Kuşkalesi olarak lokalize edildiğini belirtir. Koyuncu, *Eski Yunan ve Roma Dönemi'nde Kappadokia Bölgesi*, s. 379.

⁴² A.H.M. Jones, *The Cities of The Eastern Roman Provinces*, London, Oxford University Press, 1971, s.177; Koyuncu, *Eski Yunan ve Roma Dönemi'nde Kappadokia Bölgesi*, s. 278.

⁴³ İlhan Şahin, "From Tribe to Town: The Early History of Kaman", *Journal of Turkic Civilization Studies*, No.2, Bishkek, 2006, 201-209.

⁴⁴ Kappadokia'da Dağ kültü hakkında bkz. Nezahat Baydur, *Anadolu'daki Kutsal Dağlar Dağ-Tanrılar: Klasik Çağ*, Graphis Yayınları, 1994.

⁴⁵ Lynn E. Roller, "Frig Dini ve Kült Uygulamaları", *Friglerin Gizemli Uygarlığı*, Y.K.Y., İstanbul, 2007, s. 141-148.

ihtiyaçların şekillendirdiği bir karaktere sahiptir. Ba tanrı, *Fırtına Tanrısı Tarhunt/Tarhunzas*'tır. İkonografik ve yazılı kaynaklardan tespit edilen Tanrı *Tarhunt*, çoğunlukla bereketin ve tarımdaki verimin artırıcısı, *üzümleri olgunlaştıran ve üzüm bağlarını koruyan* olarak tapınım görmüştür. Tabal Dönemi'nin en önemli tanrıçaları ise *Hepat* ve *Kubaba*'dır. Ana Tanrıça Kubaba Kùltünün, Asur Ticaret Kolonileri Dönemine kadar gittiği kaynaklardan tespit edilebilmektedir ve Tanrı *Tarhunt* ile beraber bereket kùltlerinde, çoğunlukla da cezalandırıcı vasfı ile anılmaktadır⁴⁶.

200 yıldan fazla Kappadokia Bölgesine hâkim olan Akhaimenid Dönemi'nde ise, yerel inançlar devam etmekle birlikte, bölgeye yerleştirilen Pers soyluları ve yönetici sınıfın yakınında bulunan yerel elitlerin, özellikle günümüz Kayseri, Aksaray ve Nevşehir dolaylarında, Akhaimenid inanç yapısında baskın olan Tanrı Ahura Mazda ve Ateř Kùltü'nden etkilendiğini gösteren epigrafik, arkeolojik ve yazılı kaynaklar mevcuttur. Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Kappadokia Bölgesi'nde de Pers Tanrıçası Anahita-Anaitis'in varlığı Ortaköy (Nitalis) Yazıtı⁴⁷ ve Aksaray Yeřilova, Büyüktaşlı Höyük Yazıtından⁴⁸ anlaşılmaktadır.

Kaman-Kalehöyük'te inanç göstergesi en erken tarihli buluntu, höyüğün Neolitik Dönemin son safhasına tarihlendirilen III. Tabakada ele geçen Ana Tanrıça ya da tanrıçaya adak olarak sunulmuş olabilecek bir kadın heykelciğidir (**Resim 7**). S. Omura, Kaman-Kalehöyük'te bulunan bu figürinin Neolitik kùltürün Kızılırmak kavsinde de yayıldığının ispatı olduğunu belirtir⁴⁹. Phrygia kùltür çevresine dâhil olduğu anlaşılan höyükte⁵⁰, bu döneme ait inanç göstergesi olabilecek bir buluntu yoktur.

Kaman-Kalehöyük'te II. tabaka Demir ağı'na (MÖ 1200-330) tarihlendirilir. II. tabaka kendi içerisinde Phrygia, Lydia, Akhaimenid ve Hellenistik dönem olarak 4 yapı katına ayrılmıştır. Lydia-Akhaimenid dönemine tarihlendirilen IIa 3-5 yapı katında *megaron* tipi yapının (**Resim 8**) varlığı dikkat eker⁵¹. Anadolu'da bilinen ilk megaron yapı, Troya I (MÖ 3000-2500) evresinde bulunmuştur. Tapınak-saray olarak adlandırılan bu yapılar, Troya'da Tunç ağı boyunca MÖ 1200'lere kadar tüm ana katmanlar ve alt yapı katlarında kent

⁴⁶ Tanrı Tarhunt ve Tanrıça Kubaba yazıtları hakkında detaylı bilgi için bkz: J. David Hawkins, *Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptioans*, (CHLI), Vol. I., 2000.

⁴⁷ SEG 41: 1417. <https://epigraphy.packhum.org/text/287360?&bookid=172&location=1630>

⁴⁸ Murat Aydas, "A Priest of the Goddess Ma at Komana", *EA* 34, 2002, 23-27.; C. P. Jones, "A Roman Will in Cappadocia", *EA* 37, 2004, 95-100.

⁴⁹ Sachihiro Omura "2007 yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları", *KST* 30, Cilt 3, 2009, s.200.

⁵⁰ Kimiyoshi Matsumura, "On the Manufacturing Techniques of the Iron Age Ceramics from Kaman-Kalehöyük (II): The Cultural Influence of Phrygia at Kaman- Kalehöyük" *Anatolian Archaeology Studies*, 10, 2001, s.108.

⁵¹ Omura, "Kalehöyük Excavations in Central Anatolia", s. 1099.

mimarisinin belirleyici imgesi olmuştur⁵². Hellen tapınak modelinin prototipi olarak kabul edilen megaron yapı tipinin kökeni konusunda Müller, yapının Yunanistan ve Miken kökenli olduğunu belirtirken⁵³, Işık ise, Troya'nın da göstermiş olduğu üzere, kökeninin Anadolu'da çok eski dönemlere dayandığını belirtir⁵⁴. Demir Çağı'na gelindiğinde ise Phrygia başkenti Gordion'da devam eden megaron yapı tipinin, coğrafi ve kültürel yakınlıktan dolayı Kaman-Kalehöyük'te de bulunması şaşırtıcı değildir. S. Omura, höyüğün II. Tabakasındaki Ila 3-5 katına ait megaron yapının, 1995-1998 kazı sezonlarında açığa çıkarıldığını ve höyüğün tam ortasında, 19m uzunluğunda 6.6m genişliğinde olduğunu, iki odasının bulunduğunu ve yapının törensel bir amaca hizmet ettiğini belirtir. Ayrıca bu yapının yanında aynı seviyede blok taşlardan oluşan, yaklaşık 2m genişliğinde uzun koridor veya geçitlerin tespit edildiğini ve bu koridorların megaron yapıdaki törenler sırasında kullanılmak üzere inşa edilmiş olabileceğini düşünmektedir⁵⁵. Yine aynı yapı katında, koridorların güneyinde, içinde bol miktarda seramik kaplar, insan ve köpek kemiklerinin bulunduğu çukurların tespit edildiğini, bu buluntuların Demir Çağı'nın son safhalarında Kaman-Kalehöyük'te *köpek gömme ritüelinin* varlığını düşündürdüğünü belirtmektedir⁵⁶. Ayrıca bu döneme ait çukurların tam kaplarla dolu olması ve 3 farklı gruba ayrılması; adak, çanak çömleklerin sembolik ölümü ve törenlerde tekrar kullanılmak üzere kapların çukurlara bırakılması gibi farklı ritüelistik uygulamalarla ilişkili olduğu belirtilir⁵⁷.

Kaman-Kalehöyük'ün II. Tabakasındaki Ila 3-5 katında Lydia-Akhaimenid dönemine tarihlendirilen bir diğer önemli buluntu, Akhaimenid etkisinin höyükte varlığını gösteren *Damga Mühür*'dür (**Resim 9**). 1991 yılı kazılarında ortaya çıkarılan mühür, kazı ekibinden Masako Omura tarafından çalışılmıştır. MÖ 6. yüzyılın sonları ve MÖ 5. yüzyılın ortalarına tarihlendirilen ve yerel üretim olabileceği belirtilen mührün, konik şekilde oval bir damga yüzeyine sahip olduğu, boyu 2.9 cm, mühür baskısının uzun tarafı 2.4 cm, kısa tarafı 1.65 cm ve üst kısmında bir delik bulunduğu belirtilmektedir. Mühür ikonografisinde, ayakta, cepheden iki kollarını yanlara açmış ve iki elinde iki aslanı arka ayağından yukarı kaldırmış, taçlı, kral ya da kahraman ve aslanların alt kısmında sadece boynuzları görülebilen muhtemelen keçi başının yandan

⁵² Fahri Işık, "Megaron, Özel Bir Yapı Tipinin Kökeni, Gelişimi ve Bir Ege Tapınağına Dönüşümü" Adalya II, 1997, s.10.

⁵³ Valentin Müller, "Development of the megaron in Prehistoric Greece", American Journal of Archaeology, 48(4), 1944, 342-348. <https://ajaonline.org/toc/484/>

⁵⁴ Işık, "Megaron,..." s.10-11.

⁵⁵ Omura, "Kalehöyük Excavations in Central Anatolia", s. 1099-1101.

⁵⁶ Omura, "2007 yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları", s. 199-200.

⁵⁷ Zeynep Akkuzu, The Late Iron Age Pottery From Kaman-Kalehöyük, Bilkent Üniversitesi, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018. s.83.

görüntüsü betimlenmiştir⁵⁸. İkonografik açıdan Akhaimenid tipi kabul edilen, kral veya kahraman betimlerinin kullanıldığı benzer tipler Sardeis ve Daskyleion'da da ele geçmiştir. Kazı başkanı S. Omura ile sözlü gerçekleştirdiğim bir görüşmede Kaman-Kalehöyük'te Pers-Akhaimenid yerleşimini gösteren mimari ya da idari bir kalıntının olmaması sebebiyle, kentte Akhaimenid yerleşiminin olmadığını belirtmiştir. Mühürde inanca dair herhangi bir belirteç olmamakla birlikte, daha çok güç ve zafer imgesi olan, aslanlarla mücadele sahnesi ön plana çıkmaktadır. Bu ikonografinin seçimi, Sardeis'te olduğu gibi⁵⁹ Kaman-Kalehöyük'te de Pers ideolojisini benimseyen ve Akhaimenidlerle sosyopolitik ilişkiler içerisinde olan yerel elitlerin varlığını göstermektedir.

Kaman-Kalehöyük'te Hellenistik Dönem, II. Tabakada bulunan IIa 1-2 yapı katına tarihlendirilir. Bu yapı katında bulunan sikke buluntuları kentin Hellenistik kültürle tanıştığını göstermektedir. Bu sikkeler, 2000 yılında Andreas Oettel tarafından çalışılmış, kazı başlangıcından 2000 yılına kadar bulunmuş olan 22 sikkeden 19 tanesi incelenmiştir. Katalog numarası 1-3 arası olanlar Hellenistik Döneme tarihlendirilir⁶⁰. Katalogun 1 ve 2 numaralı sikkeleri, Büyük İskender dönemine (MÖ 336-323) ya da ölümünden sonraki bir tarihe ait olduğu düşünülen, sırasıyla Kolophon ve Sardeis darplı, drahmi biriminde, ön yüzde aslan postlu Herakles başı, arka yüzde tahtta oturan Zeus, ikonografisine sahiptir⁶¹. İskender döneminde ya da posthumus olarak ölümünden sonra basılan sikkelerin arka yüz tipi olarak seçilen tahtta oturan Zeus, (**Resim 4-5**) aslında Akhaimenid Dönemi Satrap sikkelerinde görülen, kentlerin sahibi Tanrı Baal'dir. Pers hâkimiyeti altındaki bütün toplumların aşına olduğu bu tanrı, Büyük İskender tarafından yerel halklara hitap edebilmek için bilinçli seçilmiş olmalıdır. Baal, Kappadokia Krallığı hanedanının kurucusu I. Ariarthes'in, Gaziura'da darp ettirdiği sikkelerinin (**Resim 1**) de ön yüz tipidir⁶². Katalogun 3 numaralı sikkesi, MÖ. 311-229 yılları arasına tarihlendirilmiş, darphanesi bilinmeyen ve sikke birimi küçük bronz olarak belirtilmiştir. Ön yüzde Makedon kalkanı, arka yüzde armalı ve kapaklı? Makedon miğferi bulunan sikkede, aşınmadan dolayı lejantların okunamadığı ifade edilmektedir⁶³.

⁵⁸ Masako Omura, "A stamp Seal from Kaman-Kalehöyük" *Anatolian Archaeology Studies*, 3., 1994, s. 21- 26.

⁵⁹ Elspeth R. M. Dusingberre, "Sardeis'ten Lidya-Pers Mühürleri" *The Lydians and their World*, 2010. https://sardisexpedition.org/tr/essays/latw-dusingberre-lydo-persian-seals#note_2

⁶⁰ Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 137-146.

⁶¹ Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 139. kat. no. 1-2.

⁶² Bkz. Katalog no 1. Bono Simonetta, *The Coins of the Cappadocian Kings*, Typos, Monographien zur antiken Numismatik 2, Fribourg, 1977, lev.I, res. 1-2.; SNG von Aulock, Lev. 215, 6255-6256.

⁶³ Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 139-140. kat. no. 3.

Kaman ile ilgili Hellenistik döneme ait, 2001 yılında Melih Arslan'ın "*Kapadokya Krallığı Kaman Drahmi Definesi 1997*" adlı çalışmasında, 1997'de Kaman ilçesi sınırlarında, köylüler tarafından bulunan definedeki Kappadokia krallarına ait 43 drahmi çalışılmıştır. Define ilk bulunduğunda 200 sikke olduğu sonradan anlaşılrsa da bu kayıp sikkelerin bulunamadığı belirtilmektedir. Makalede, 6 Kappadokia kralının sikkeleri çalışılmış, en erken tarihli sikke IV. Ariarathes'e (MÖ 220-163) en geç tarihli olan ise I. Ariobarzanes (MÖ 96-63) dönemine tarihlendirilmiştir⁶⁴.

Sonuç

Kappadokia Strategialarında, Hellenistik Dönem boyunca yöneticilerin çok kültürlü yapıyı korumaya yönelik politikalar izlediği gözlemlenmektedir. Strabon'un belirttiği üzere, Kappadokia bölgesinde kent statüsüne sahip olan Kaisareia ve Tyana, kent sikkeleri ve epigrafik kaynaklarda gözlemlenen kültürel çeşitlilik dikkate alındığında, bölgenin diğer strategia ve yerleşim birimlerine kıyasla bu iki kentin daha kozmopolit bir karakter taşıdığı varsayılabilir. Öte yandan, mevcut kazı ve araştırma verileri, Hellenistik döneme ait arkeolojik buluntuların Kaisareia ve Tyana kentlerine göre daha sınırlı olduğu Kaman-Kalehöyük gibi küçük ölçekli kent ve kasabaların, etnik yapı ve inanç sistemi açısından nispeten homojen bir profil sergilediğini göstermektedir. Bu durum, söz konusu yerleşimlerde yerel inançların ve geleneklerin dış etkenlere daha az maruz kaldığını ve görece süreklilik içinde korunmuş olabileceğini düşündürmektedir.

Kaman-Kalehöyük inanç yapısına ilişkin olarak, Neolitik dönemin son safhasına tarihlendirilen Ana Tanrıça veya adak figürini dışında, elde edilen arkeolojik buluntuların sınırlı olması nedeniyle hangi tanrı ve kültürlerin varlık gösterdiği tam olarak tespit edilememektedir. Yerleşimde ortaya çıkarılan megaron tipi yapının büyük olasılıkla dini bir işleve sahip olduğu düşünülmekle birlikte, yapının hangi tanrı veya tanrıçaya adandığı ve ne tür ritüellerin gerçekleştirildiği, verilerin yetersizliği sebebiyle belirsizliğini korumaktadır. Öte yandan, Pers dönemine tarihlenen ve kahraman kral ikonografisi taşıyan damga mühür, bir inançtan çok siyasi ideolojinin bir yansıması olmalıdır. Hellenistik döneme ait sikke buluntuları, Büyük İskender'in yerel halklarla iletişim kurma ve kendi siyasi ideolojisini yayma stratejisi olduğu bilinmektedir. Antikçağ toplumlarında okuryazarlık oranının düşük olması nedeniyle, resim, portre, mühür ve sikkeler gibi görsel unsurlar, ideolojik, dini ve kültürel mesajların aktarılmasında kritik bir rol oynamıştır.

Gordion çevresindeki doğal alanlar ve kaya anıtları, Matar/Kybele kültü için kutsal mekânlar olarak kullanılmıştır. Bu durum, Kaman-Kalehöyük'teki

⁶⁴ Arslan, "*Kapadokya Krallığı Kaman Drahmi Definesi 1997*", s. 2-18.

inanç yapısını anlamak açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Höyük ve çevresinde yer alan doğal kayalık oluşumların, dini pratiklerle ilişkili olma ihtimali göz önünde bulundurulduğunda, bu alanlarda yürütülecek sistematik kazı ve araştırmaların, yerleşimin inanç yapısı ve kültürel dinamiklerine ilişkin yeni veriler sunarak, bilgi birikimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Çalışma tek yazarlı olduğundan yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Katalog

1. I. Ariarathes / Gaziura

Öy: Baal Gazur tahtta oturuyor, sola, sol elinde lotus uçlu asa, sağ elinin üstünde kartal, buğday başağı ve üzüm salkımı tutuyor, sağda Aramice Baal Gazur lejantı.

Ay: Diz çökmüş geyik ve ona saldıran grifon sola, aşağıda Aramice Ariarathes lejantı.

1. AR Siglos mm, 4.51 g.

Ref: CNG Triton XVIII, lot: 701; SNG von Aulock Lev. 215- 6256.

2. Ariaramnes / Tyana

Öy: Tiaralı kral büstü sağa, sol boşlukta [Y]ΠΑΙΘΡΟΥ.

Ay: Sağ elini kaldırmış at koşturan süvari (Kral), ΑΠΙ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΔΣ.

1. AE 23mm 6.72 g. 9^h

Ref: Iossif-Lorber, 2010, 433-434, fig. 2.

3. III. Ariarathes / Tyana

Öy. Tiaralı kral büstü sola.

Ay. Cepheden gövdesinin üst kısmı betimlenmiş tanrıça Ma- Kybele, beline bağladığı kuşakta bıçak veya hançer, iki yanında sfenks, dirsekten büküp yukarı kaldırdığı elinde çiçek tutuyor. ΒΑΣΙ[ΛΕΩΣ] ΑΠΙΑΡΑ[ΘΟΥ] Τ/Υ

1. AE 15mm 5.43 g.

Ref: Simonetta 1977, 20, lev.1, no.8; SNG von Aulock Lev. 215-6258

4. III. Aleksandros / Kolophon (Kaman-Kalehöyük Kazı Buluntusu Sikkeler)

Öy: Aslan postlu Herakles büstü, sağa.

Ay: Tahtta oturan Zeus sola, sağ elinde kartal, sol elinde asa tutuyor, solda ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ lejantı, tahtın altında hilal.

1. AR Drahmi, 18 mm, 12^h.

Ref: Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 139. kat. no. 1.

5. III. Aleksandros / Sardeis (Kaman-Kalehöyük Kazı Buluntusu Sikkeler)

Öy: Aslan postlu Herakles büstü sağa.

Ay: Tahtta oturan Zeus sola, sağ elinde kartal, sol elinde asa tutuyor, solda ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ .

1. AR Drahmi, 16 mm, 12^h.

Ref: Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 139. kat. no. 2.

6. Belirsiz Hükümdar ve Darphane (Kaman-Kalehöyük Kazı Buluntusu Sikkeler)

Öy: Makedon kalkanı, monogram ve lejant okunamıyor.

Ay: Armalı ve kapaklı Makedon miğferi, lejantlar okunamıyor.

1. AE, 15 mm.

Ref: Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 139-140. kat. no.

3.

Kaynakça

Antik Kaynaklar

Appianus, *Appian's Roman History*, çev. H. White, Loeb Classical Library, London, 1962.

Arrianus, Flavius, *Anabasis Alexandri*, Loeb Classical Library) London, 1976.

Diodoros, Sicilus, *Bibliothèque*, çev. C. H. Oldfather, Loeb Classical Library, London, 1933.

Herodotos, *Herodot Tarihi*, çev. M. Ökmen, İstanbul, 1973.

Ksenophon, *Kyropaedia*, çev. Walter Miller, Loeb Classical Library, London, 1914.

Nepos Cornelius, *De Viris Illustribus*, çev. J.C. Rolfe, Loeb Classical Library, London, 1966.

Plinius, *Naturalis Historiae*, çev. H. Rackham, Loeb Classical Library, London, 1947-1967.

Plutarkhos, *Vitae Parallelae*, çev. B. Perrin, Loeb Classical Library London, 1959.

Ptolemaios, *Geographia*. ed. Nobbe, C. F. A., 3 vols. Leipzig: Carolus Tauchnitius, 1843.

Strabon, *Geographika*, çev. H. L. Jones, Loeb Classical Library, London, 1961-1965.

Modern Kaynaklar

Akkuzu, Zeynep, The Late Iron Age Pottery From Kaman-Kalehöyük, Bilkent Üniversitesi, Ankara, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Arslan, Melih, "Kapadokya Krallığı Kaman Drahmi Definesi 1997", Cevdet Bayburtluoglu için yazılar, Günışığında Anadolu, Homer Kitabevi, 2001, 2-18.

Aydaş, Murat "A Priest of the Goddess Ma at Komana", EA 34, 2002, 23-27.

Baydur, Nezahat, Anadolu'daki Kutsal Dağlar Dağ-Tanrılar: Klasik Çağ, Graphis Yayınları, 1994.

Cassia, Margherita, Cappadocia Romana. Strutture urbane e Strutture Agrarie alla Periferia dell'impero, Catania Edizioni del Prisma, 2004.

Çağ, Çisem, "Bir Kent Memuriyeti Olarak Stratēgia: Anadolu Kentlerinde Hellenistik Dönem Strategos'ları", Phaselis, Sayı III., 2017, s. 281-295.

Dusinberre, Elspeth R. M., "Sardeis'ten Lidya-Pers Mühürleri" The Lydians and their World, 2010. https://sardisexpedition.org/tr/essays/latw-dusinberre-lydo-persian-seals#note_2

Hawkins, J. David Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, (CHLI), Vol. I., 2000.

Işık, Fahri, "Megaron, Özel Bir Yapı Tipinin Kökeni, Gelişimi ve Bir Ege Tapınağına Dönüşümü" **Adalya** II, 1997,

Iossif P. - Lorber, C., "Hypaithros: A Numismatic Contribution to The Military History of Cappadocia", Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, Bd. 59, H. 4 Franz Steiner Verlag, 2010, s. 432-447.

Jones, A.H.M., The Cities of The Eastern Roman Provinces, London, Oxford University Press, 1971.

Jones, C. P. "A Roman Will in Cappadocia", EA 37, 2004, ss. 95-100.

Koyuncu, Cemil, Eski Yunan ve Roma Dönemi'nde Kappadokia Bölgesi, Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2015.

Matsumura, Kimiyoshi “On the Manufacturing Techniques of the Iron Age Ceramics from Kaman-Kalehöyük (II): The Cultural Influence of Phrygia at Kaman- Kalehöyük” *Anatolian Archaeology Studies*, Cilt: 10, ss. 2001, 101-110.

Matsumura, Kimiyoshi, *Die Eisenzeitliche Keramik in Zentralanatolien aufgrund der Grundlage der Ausgrabung von Kaman-Kalehöyük*, Freien Universität Berlin, Unpublished Ph.D. thesis, 2005.

Müller, Valentin, “Development of the Megaron in Prehistoric Greece”, *American Journal of Archaeology*, 48(4), 1944, 342-348. <https://ajaonline.org/toc/484/>

Oettel, Andreas, “Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük”, *Anatolian Archaeology Studies*, 9, 2000, s. 137-146.

Omura, Masako, “A stamp Seal from Kaman-Kalehöyük” *Anatolian Archaeology Studies*, 3., 1994, s. 21- 26.

Omura, Sachihito, “1987 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, *KST X/I*, 1989, s. 353- 369.

Omura, Sachihito, “1989 Yılı Kaman- Kalehöyük Kazıları” *KST XII/I*, 1991, s. 427- 442.

Omura, Sachihito, “1992 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, *KST XV/I*, 1994, s. 271- 292.

Omura, Sachihito “2007 yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları”, *KST 30*, Cilt 3, 2009, s. 197-206.

Omura, Sachihito, “Kalehöyük Excavations in Central Anatolia”, In S. R. Steadman and J. G. McMahon (Eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia*, Oxford, 2011, pp 1094-1011.

Omura, Sachihito, “Kaman-Kalehöyük 2018-2019 Kazı Çalışmaları”, 2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları, Cilt 4, 2022, s. 139-154.

Öğün, Zeynep Çizmeli, “2006-2007 Yılları Arasında Kültepe Kazılarında Ele Geçen Sikke Buluntuları” *Anadolu/Anatolia* 31, 2006, s. 35-41.

Roller, Lynn E. “Frig Dini ve Kült Uygulamaları”, *Friglerin Gizemli Uygarlığı*, Y.K.Y., İstanbul, 2007, s. 141-148.

SEG 41: 1417.
<https://epigraphy.packhum.org/text/287360?&bookid=172&location=1630>

Schmitt, Rüdiger, *The Bisitun Inscriptions of Darius the Great: Old Persian Text*, 1991.

Simonetta, Bono, The Coins of the Cappadocian Kings, Typos, Monographien zur antiken Numismatik 2, Fribourg, 1977.

SNG von Aulock, SNG Deutschland Sammlung von Auolock Galatien-Kappadokien Kaiserzeitliche Kistophoren Postume Lysimachus- und Alexander-Tetradrachmen Incerti 14. Heft no-6099-6673, Berlin, 1967.

Şahin, İlhan, "From Tribe to Town: The Early History of Kaman", Journal of Turkic Civilization Studies, No.2, Bishkek, 2006, 201-209.

Tekin, Oğuz, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İletişim yay., İstanbul, 2015.

Tekin, Oğuz, *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu*, Krallar, İmparatorlar, Kent Devletleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2022.

Yukishima, K., "Scythian Bronze Arrowhead from Kaman-Kalehöyük", Anatolian Archaeology Studies, 1, 1992, 89-100.

Elektronik Kaynaklar

<https://ajaonline.org/toc/484/>

<https://sciences.ucf.edu/anthropology/kerkenes/bibliography/>

<https://epigraphy.packhum.org/text/287360?&bookid=172&location=1630>

https://sardisexpedition.org/tr/essays/latw-dusinberre-lydo-persian-seals#note_2

Resimler

Resim 1: Katalog No. 1: I Ariarathes Sikkesi CNG Triton XVIII, lot: 701; SNG von Aulock, 6256.

Resim 2: Katalog No. 2: Ariaramnes. Sikkesi, Iossif-Lorber, 2010, 433-434, fig. 2.

Resim 3: Katalog No. 3: III Ariarathes Sikkesi, Simonetta 1977, 20, lev.1, no.8; SNG von Aulock Lev. 215-6258

Resim 4: Katalog No. 4. Kaman-Kalehöyük Kazı Buluntusu Sikkeler Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 139. kat. no. 1.

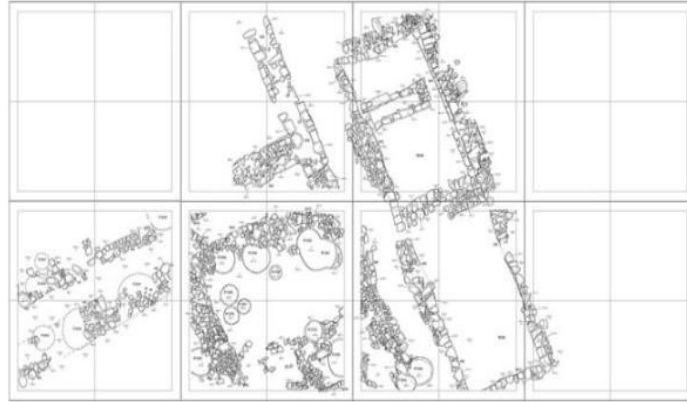
Resim 5: Katalog No. 5. Kaman-Kalehöyük Kazı Buluntusu Sikkeler Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 139. kat. no. 2.

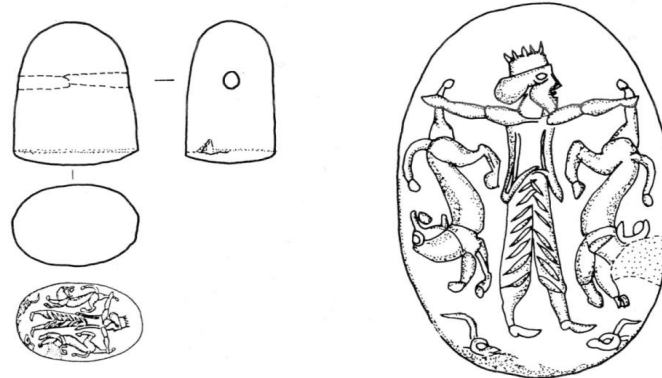
Resim 6: Katalog No. 6. Kaman-Kalehöyük Kazı Buluntusu Sikkeler Oettel, "Die antiken Münzen aus Kaman-Kalehöyük", s. 139. kat. no. 3.

Resim 7: Kaman-Kalehöyük Neolitik Dönem Ana Tanrıça ya da adak heykelciği.

Resim 8: Kaman-Kalehöyük Megaron Yapı (S. Omura, 2011: 110.)

Resim 9: Kaman-Kalehöyük Akhaimenid Tipi Damga Mühür, (M. Omura, 1994: s.22)

